

новним економічним законом капіталізму – головною метою капіталістів є привласнення додаткової вартості шляхом експлуатації трудящих. Суть основного закону соціалізму полягає в неухильному розвитку і вдосконаленні суспільного виробництва на базі вищої техніки з метою найповнішого задоволення постійно зростаючих матеріальних і духовних потреб суспільства. Як реалізувалися на практиці ці закони – засвідчило саме життя.

Щодо оцінки К. Маркса, то він окремими економістами визначається "найвидатнішим ученим другого тисячоліття, й ті носії економічної думки, які не враховують цих обставин, показують свою кон'юнктурність, поверховість своїх знань, відсутність наукової культури" [6, ст. 89]. Те, що К. Маркс поруч з іншими економістами (Смітом, Рікардом, Кейнсом тощо) відноситься до видатних економістів не викликає заперечень, але щодо найвидатнішого вченого другого тисячоліття то – це є, на наш погляд, значним перебільшенням. К. Маркс справді зробив чималий внесок у розвиток теорії трудової вартості, довівши її до абсолюту. Що ж стосується його теорії про диктатуру пролетаріату, абсолютне зубожіння робітничого класу в умовах капіталізму, несумісність товарного виробництва і вартісних відносин із соціалізмом, необхідності експропріаторів експропріувати, повну несумісність комунізму з приватною власністю, тотальне одержавлення економіки, гіперболізації ролі великого виробництва, розгляд класу капіталістів тільки як паразитичного класу, то ці положення, як довело саме життя, виявилися помилковими.

Отже, коли сьогодні вибирати, що взяти за основу при викладанні економічної науки студентам вищих навчальних закладів, на наше переконання, відповідь може бути однозначна – досягнення сучасної світової економічної науки, яка знайшла своє відображення передусім, у фундаментальних працях багатьох лауреатів Нобелівської премії та наукових дослідженнях ряду вітчизняних учених. Саме ця наука розвивалася разом з розвитком ринкової економіки і, разом з тим, служила теоретичною основою для формування соціально орієнтованої ринкової економіки. Зміст цієї теорії має ґрунтуватись на так званій концепції неокласичного синтезу і неокейнсіанської моделі із залученням досягнень "нових класиків" -монетаристів, прихильників "економіки пропозиції" і теорії раціональних сподівань.

Оскільки практика завжди є критерієм істини, то саме вона і остаточно довела переваги ринкової системи господарювання над централізовано плановою чи адміністративною, командною. Тому не випадково практично всі країни світу сьогодні формують, розвивають і вдосконалюють ринкову систему господарювання. Хоча остання не бездоганна, їй притаманно чимало негативних рис, зокрема циклічний характер розвитку економіки, значна диференціація доходів різних соціальних груп населення, безробіття, інфляція тощо, але для протидії цим негативним наслідкам ринкової економіки сучасна економічна теорія і практика виробили цілу низку заходів. Останні передусім, вживаються державою.

Саме те, що неспроможний належним чином здійснити ринок, має бути покладене на економічну роль держави. Тому ефективне функціонування ринкової економіки передбачає вміле поєднання ринку як саморегулюючого

механізму зі свідомим впливом суспільства в особі держави і місцевих органів влади на всю сукупність соціально-економічних відносин.

Особливе значення має усунення надмірної різниці в доходах різних соціальних груп населення. Це передусім, стосується країн перехідної економіки, зокрема України, де значно зросла різниця в оплаті праці, в пенсіях різних категорій населення, галузей народного господарства, адміністративних районів тощо. Тому сучасна економічна наука обґрунтувала необхідність формувати не просто ринкову економіку, а соціально орієнтовану ринкову економіку, в якій має поєднуватися ефективне функціонування економіки із справедливим розв'язання соціальних проблем. І теоретичною основою для побудови такої економіки може стати не марксистсько-ленінська політична економія, яка на практиці доказала свою неспроможність, а сучасні досягнення світової, в тому числі й вітчизняної економічної науки.

Література

1. **Україна: Підсумки** соціально-економічного розвитку та погляд у майбутнє// виступ Президента України Л.Д. Кучми на науковій конференції 16 листопада 2000 року. – Урядовий кур'єр, 2000, 18 листопада.
2. **Гош О.** Об'єктивні засади ціноутворення в постсоціалістичній Україні. – Економіка України, 2001, № 1, ст. 52.
3. **Економічна** енциклопедія. У трьох томах: Т.І, II (Відп. ред. С. В. Мочерний. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000-2001 рр.
4. **Макконнелл Р. П., Брю С. П.** Макроекономіка. – Львів: Просвіта, 1997.
5. **Манків, Грегорі Н.** Макроекономіка/Пер. з англ. – К: Основи, 2000.
6. **Мочерний С.** Крок від науковості до кон'юнктурності. – Львів: Віче. – 2000, № 10.
7. **Павлишенко М.** Модифікація вартості товару. – Економіка України, 2001, № 7, ст. 48.
8. **Политическая** економія. – М: Политиздат, 1988.
9. **Семюелсон Пол А., Норгауз Вільям Д.** Макроекономіка. – К.: Основи, 1995.
10. **Рибалкін В.** Ринок як економічний інститут власності. – Економіка України, 2001, № 2, ст. 42.

УДК 330.8

Доц. Л.В. Рібун, канд. екон. наук – УкрДЛТУ

ПРО СУЧАСНЕ ТРАКТУВАННЯ ПРЕДМЕТУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Розглядається проблема зростаючого навантаження сучасного виробництва на оточуюче середовище та її відображення в економічній науці і, зокрема, економічній теорії. Автор обґрунтовує необхідність більш широкого трактування предмету економічної теорії, саме з урахуванням екологічного аспекту сучасного виробництва, необхідності інтеграції наукових досліджень з метою вироблення ефективної ресурсозберігаючої, в тому числі природозберігаючої, концепції економічного зростання національної економіки.

Ключові слова: ресурсозбереження, екологізація, раціональне природокористування, економічна теорія.

The modern interpretation of the economic theory subject

The article deals with the problem of the increasing impact of contemporary industry on the environment and its reflection in economic science, and, especially, economic theory. The author motivates the necessity of wider explanation of the subject of economic theory, especially taking in to account the ecologic aspect of modern industry, the necessity of integration of scientific investigation aimed to form the effective resource saving, besides, nature saving conception of economic increase of the national economy.

Key words: resource saving, ecologization, rational nature usage, economic theory.

Сучасна економіка здійснює істотний негативний вплив на оточуюче природне середовище, який виходить за рамки його відтворювальних можливостей. При цьому виникає об'єктивне протиріччя між двома рівнозначними суспільними потребами: по-перше, потребою в подальшому розвитку виробництва і, по-друге, в збереженні нормальних природних умов життя людей. Це протиріччя є наслідком тривалого розвитку виробництва на традиційних ресурсно-витратних принципах. Воно проявляється у формуванні та посиленні в останні десятиліття екологічних обмежень подальшого розвитку національної економіки.

Це екологічне обмеження склалось і посилюється у двох основних напрямках: по-перше, в розширенні кола природних компонентів виробництва, які стають дефіцитними, що призводить до подорожчання виробництва (енергоносії, питна та технічна вода) і, по-друге, в істотному погіршенні природних умов людського існування, що призводить до росту захворювань населення, і, відповідно, до збільшення суспільних витрат на їх ліквідацію і профілактику (Чорнобиль, Закарпаття, "незрозумілі" хвороби дітей в Чернівцях, Червонограді, південно-східних областях України), що в кінцевому рахунку також є чинником подорожчання виробництва.

Ці обмеження свідчать, що в сучасній господарській діяльності продовжують переважати технологічно застарілі ресурсовитратні методи виробництва, які зумовлюють дестабілізацію оточуючого середовища порушенням природної рівноваги та екологічно небезпечними відходами і забезпечують приріст виробництва за рахунок руйнування природних умов існування людей. Зрозуміло, що на цих традиційних методах виробництва нова економічна система України створена бути не може.

Розв'язання цього нового об'єктивного протиріччя між суспільними потребами в подальшому розвитку виробництва і збереженні оточуючого середовища, подолання виникаючих екологічних обмежень виробництва можливе тільки шляхом його екологізації. Це означає ресурсозберігаючу природоохоронну орієнтацію подальшого розвитку продуктивних сил на якісно нових принципах безвідходності, регенерації, рециркуляції, утилізації, які забезпечуватимуть одночасно високу ефективність використання ресурсів і збереженість природного середовища відповідно із змінами в процесах матеріального виробництва.

Така якісна перебудова продуктивних сил під тиском екологічних обмежень означає, що виникла нова об'єктивна закономірність: необхідність

відповідності темпів і рівня економічного зростання національної економіки загальним умовам збереження природного середовища

Під впливом цієї закономірності практично у всіх розвинутих державах світу проходять якісні зміни в матеріально-технічній та технологічній базі виробництва – виникають нові малоресурсномістки та регенераційні види виробництва, природоохоронні технології і цілі утилізаційні галузі. Причому розвиток таких виробництв почався не зараз, а ще в 70-ті роки ХХ століття. Зростаюча суспільна необхідність в такій перебудові національної економіки, на жаль не знайшла широкого відображення ні в одному з документів по реформуванні економічної системи України.

На основі вищесказаного обґрунтовано виникає питання про зміни в об'єкті економічної теорії як науки. Предметом економічної теорії були і залишаються економічні відносини. Але об'єкт цих відносин, які раніше обмежувалися відносинами між людьми з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ, тобто сферою відтворення матеріальних благ, які забезпечували людське існування, в сучасних умовах розширюється, включаючи в себе також і відносини між людьми з приводу збереження та відтворення природного середовища. Тому предметом економічної теорії як науки, виходячи з реалій сьогодення, необхідно вважати систему відносин з приводу ефективного використання обмежених виробничих (і в першу чергу природних) ресурсів та управління ними з метою максимального задоволення потреб людини і суспільства та збереженні і відтворенні природного середовища.

Об'єктивна необхідність в екологізації виробництва реалізується як шляхом максимальної раціоналізації виробничого ресурсоспоживання, так і в забезпеченні безпосередньої природоохоронності виробництва. Визнання суспільної необхідності ресурсозберігаючо-природоохоронної орієнтації виробництва ставить перед економічною наукою, і в тому числі перед економічною теорією ряд проблем, які вимагають невідкладного вирішення.

Відомо, що в марксистській економічній доктрині вихідною ланкою в системі економічних законів був загальний закон відповідності виробничих відносин характеру і рівню розвитку продуктивних сил. Питання про те, чому, тобто яким вимогам повинні відповідати самі продуктивні сили, в аспекті суспільних обмежень їх впливу на природне середовище практично в масштабах суспільства, а значить і в економічній теорії не виникало. Але в сучасних умовах, при екологічних обмеженнях, породжених виробництвом, характер, рівень та структура продуктивних сил повинні відповідати загальним умовам збереження оточуючого середовища. І ця об'єктивна умова повинна бути домінуючою при формуванні стратегії економічного зростання, співвідношенні чинників економічного зростання як на державному, так і регіональному та місцевому рівнях, а значить – і об'єктом пильної уваги з боку економічної теорії.

У зв'язку з запропонованим розширенням предмету економічної теорії виникає питання про розмежування сфер наукових досліджень між нею і економікою природокористування. Економіка природокористування в широ-

кому розумінні цього терміну, на нашу думку, – це наука про ефективне господарювання в безпосередньо тих галузях, які експлуатують природні ресурси, вона акцентує увагу на економічних методах раціонального використання конкретних видів природних ресурсів. Предметом же економічної теорії є вивчення системи економічних відносин з урахуванням екологічних чинників та розробка загальнометодологічних підходів в умовах екологізації всіх галузей економіки.

Суспільна значимість і глобальність екологічних проблем зробила їх з 70-х рр. XX ст. об'єктом постійної і все зростаючої уваги з боку економічної науки. Оскільки збереження природного середовища від негативного впливу виробництва стало постійним об'єктом досліджень економічної теорії, то з цього виникає об'єктивна необхідність "екологізації" ряду теоретичних економічних уявлень, розробки нових наукових підходів, які дозволяють оцінювати динаміку економічних відносин з позицій їх відповідності завданням гармонізації взаємодії природи та суспільства.

Кафедрою економічної теорії УкрДЛТУ протягом 2000-2001 рр. розроблені нові навчальні програми дисципліни "Основи економічної теорії" для студентів економічного факультету та неекономічних спеціальностей інших факультетів саме з урахуванням цих аспектів. Окремі теми програм розглядають традиційні економічні відносини та категорії власне з позицій "екологізації" сучасного виробництва. Особливо детально цей аспект сучасної економіки та економічної теорії вивчається при розгляді питань "Економічні ресурси та чинники виробництва. Обмеженість ресурсів", "Суть та чинники економічного зростання. Соціально-економічні наслідки зростання", "Національне багатство як передумова і результат економічної діяльності суспільства", "Форми та методи державного регулювання в сучасній економіці. Особливості державного регулювання в перехідній економіці", "Податкова політика держави", "Діяльність фірми на ринку чинників виробництва", "Співвідношення ресурсів і максимізація прибутку", "Україна і проблеми глобалізації сучасної економіки" та інші.

Але – це тільки початок. Роботу в цьому напрямку – наукову і просвітницьку треба розгортати з залученням науковців і широкої громадськості.

УДК: 346.74. + 330.8

Проф. С. М. Панчишин, канд. екон. наук –
Львівський НУ ім. Ів. Франка

ЕВОЛЮЦІЯ ГРОШЕЙ У ТОВАРНІЙ ФОРМІ ВИРОБНИЦТВА

Аналізуються зміни у грошових відносинах економічних суб'єктів у XX ст. Особливу увагу приділено чинникам, які спричинили утрату золотом його грошових функцій і перехід до паперово-кредитних грошей.

Ключові слова: гроші, кредит, паперові гроші, товарні гроші, функції грошей, міра вартості.

Prof. Dr. S.M. Panchyshyn – Ivan Franko NU of Lviv

Money evolution in the commodity form of production

In this article the changes in money relations of economic agents are analyzed. Special attention is paid to factors which caused loss by gold of its money functions and transition to fiat money.

Key words: money, loan, paper money, commodity money, functions of money, unit of account.

Гроші укупі з цінами утворюють каркас товарної форми виробництва. Вони слугують знаряддям зв'язку, своєрідним економічним центром, що забезпечує взаємодію складових національної економіки, рух ресурсів, продуктів та доходів між різними економічними суб'єктами. Через гроші і ціни розподіляються ресурси між галузями і підприємствами, визначаються умови і сама можливість економічного відтворення. Гроші – це питання життя і смерті кожної економічної одиниці в товарній економіці.

Упродовж століть в основі грошових відносин економічних суб'єктів перебувало золото. Приблизно з XVIII ст. у європейських країнах почалося витіснення із сфери обігу повноцінних грошей і заміна їх функціональними формами. У XX ст., особливо в його другій половині, у грошових відносинах економічних суб'єктів відбулись корінні зміни, напевно, найглибші за всю багатовікову історію грошей. При цьому зміни у грошах відбувалися одночасно у господарських системах, що нерідко були ізольовані одна від одної.

Ще до Другої світової війни припинився безпосередній обмін золота на товари і карбування золотих монет. Золото було вилучено із внутрішнього обігу. Трохи довше протрималося золото у міжнародних розрахунках. Проте після краху Бреттон-Вудської валютної системи воно вже не використовується у міжнародному платіжно-розрахунковому механізмі. Розрахунки між країнами здійснюються у конвертованій валюті. Щодо золота, то як усі інші товари, його купують за паперово-кредитні гроші. Якщо до цих змін у грошовій сфері додати ще поширення кредитних карток, використання електронних грошей і т.д., то є підстави для висновку, що склалася нова основа грошових зв'язків економічних суб'єктів у сучасній економіці [4, ст. 56].

Це поставило перед економічною теорією низку нових питань, які стали об'єктом гострих дискусій. Теоретичні суперечки ведуться навколо природи сучасних грошей і монетарних функцій золота. Особливо гостру полеміку викликають питання щодо здійснення товарних відносин між економічними суб'єктами в умовах демонетизації золота: чи зберегло золото за собою функцію міри вартості, чи можуть кредитно-паперові гроші слугувати загальним еквівалентом та інші.

В економічній літературі можна виокремити два основні підходи, дві основні концепції, щодо природи сучасних грошей. Одна група дослідників ("золота концепція") вважає, що золото залишилось грошовим товаром, виконує функції міри вартості і скарбу, виступає основою ціноутворення. На думку прихильників "золотого напрямку", ускладнився тільки механізм взаємозв'язку між золотом і виконуваними ним функціями, а кредитні гроші, як і в минулому, є знаками золота. "Золота" концепція виходить з того, що роль